

Борейко В. І.
д.е.н., доцент,
проректор з наукової роботи,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука,
м. Рівне, Україна
e-mail: V.Boreiko@ukr.net

КЕЙНСІАНСЬКО-МОНЕТАРНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація. В статті досліджено причини, які спричинили виникнення кризових явищ в Україні у дев'яності роки ХХ століття. Розкрито основні рекомендації кейнсіанської та монетарної теорій з управління економічним розвитком країн. Проведено аналіз концептуальних положень, яким Україна надавала перевагу на певних етапах свого розвитку. Визначено нестабільність дій вітчизняних законодавців та урядовців з управління ринковою економікою. Обґрунтовано шляхи забезпечення стабілізації та динамічного розвитку національної економіки.

Ключові слова: економічний розвиток, кризові явища, кейнсіанська теорія, монетаризм, грошова маса, податкове навантаження.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; бібл.: 10.

Boreiko V. I.
Doctor of Economics, Associate Professor,
Vice-rector in science work,
International University of Economics
and Humanitarian named after Academician Stepan Demianchuk,
Rivne, Ukraine
e-mail: V.Boreiko@ukr.net

KEYNESIAN AND MONETARY ASPECTS OF ECONOMIC REGULATION OF UKRAINE

Abstract. The article explores the reasons that led to the emergence of crisis phenomena in Ukraine in the nineties of the twentieth century. It is determined that the failures of the domestic economy are explained by the rupture of the developed economic ties, the destruction of the system of state economic management, the instability of the banking system of the country, the lack of favorable investment climate, excessive tax burden on taxpayers. The basic recommendations of Keynesian and monetary theories on management of economic development of the countries are revealed. The analysis of the conceptual provisions that Ukraine has used at certain stages of its development has been carried out. The instability of the actions of domestic lawmakers and government officials on market economy management was determined. It was shown that Ukraine did not comply with the monetarist demands regarding the permissible level of money supply growth and the Keynesian recommendations regarding the need to strengthen the role of the state during the economic crisis. The ways of ensuring stabilization and dynamic development of the national economy are substantiated, which include: adherence to the main requirements of monetarists and Keynesians, introduction of a progressive scale of taxation of corporate profits and personal incomes, as well as accrual of a single social contribution to the entire wage.

Key words: economic development, crisis phenomena, Keynesian theory, monetarism, money supply, tax burden.

JEL Classification: G18; H12; L51.
Formulas: 0; fig. 0; tabl.: 1; bibl.: 10.

Борейко В. И.
д.э.н., доцент,
проректор по научной работе,
Международный экономико-гуманитарный университет
имени академика Степана Демьянчука,
г. Ровно, Украина
e-mail: V.Boreiko@ukr.net

КЕЙНСИАНСКО-МОНЕТАРНЫЕ АСПЕКТЫ РЕГУЛИРОВАНИЯ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье исследованы причины, которые вызывали возникновение кризисных явлений в Украине в девяностые годы XX века. Раскрыты основные рекомендации кейнсианской и монетарной теорий по управлению экономическим развитием стран. Проведен анализ концептуальных положений, которым Украина надавала предпочтение на определенных этапах своего развития. Определена нестабильность действий отечественных законодателей и правительства по управлению рыночной экономикой. Обоснованы пути обеспечения стабилизации и динамичного развития национальной экономики.

Ключевые слова: экономическое развитие, кризисные явления, кейнсианская теория, монетаризм, денежная масса, налоговая нагрузка.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 1; библиограф.: 10.

Вступ. Впродовж усього періоду незалежності (1991–2017 роки) економіка України розвивалася нестабільно: періоди кризи змінювалися нетривалими піднесеннями і черговими кризами, або стагнацією. Тому, у 2017 році валовий внутрішній продукт (ВВП) країни складав тільки 61% від аналогічного показника 1990 року [1]. Оскільки, впродовж зазначеного періоду світова та європейська економіки, в тому числі економіки сусідніх з Україною східноєвропейських, південно-європейських та прибалтійських країн, значно наростили свої потужності, напрошується висновок, що вітчизняні невдачі породжені не стабільною економічною політикою держави. Наведене, вимагає дослідження дій українських законодавців та урядовців з управління розвитком національної економіки за попередні десятиліття та обґрунтування шляхів забезпечення її стабільного функціонування.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Важливість забезпечення стабільного розвитку національних економік для підвищення рівня благополуччя населення країн зумовила увагу до цього питання всесвітньо відомих економістів А. Смита [2], М. І. Туган-Барановського [3], Дж. М. Кейнса [4], Й. А. Шумпетера [5], М. Фрідмена [6], К. Макконела, С. Брю [7] та ін. Періодичні кризи, які потрясають економіку України, заставляють вітчизняних економістів ґрунтовно досліджувати причини, які їх визивають. Серед вчених, які присвятили цій проблемі свої публікації, слід виділити роботи О. Амоші, Ю. Архангельського, О. Барановського, М. Бутка, Т. Вахненко, В. Гейця [8], А. Гриценка [9], Б. Данилишина, І. Дорошенка, В. Кузьменка, О. Кузьміна, І. Луніної, І. Лютого, В. Мамутова, Ю. Макогона, Є. Мішеніна, В. Новицького, В. Опаріна, М. Павлишенка, В. Попова, П. Саблука, В. Семиноженка, А. Чухна, В. Юрчишина та ін.

В їх роботах розкриті екзогенні та ендогенні чинники, які спричиняють виникнення фінансово-економічних криз в Україні. Так, наприклад, на думку А. Гриценка головна причина криз завжди полягає в суперечності, яка виражає співвідношення двох сутнісних сторін явища. При чому, основна суперечність реалізується через цілу систему фінансово-економічних суперечностей, головними серед яких є суперечності між вартістю і грошима, між попитом і пропозицією, між доходами і фінансовими зобов'язаннями (боргами) [9, с. 40].

Однак, ще на початку XX століття всесвітньовідомий український економіст М. І. Туган-Барановський зазначав, що: «Загалом, сучасний господарський розвиток веде до

об'єднання капіталу в господарські організації все більші та більші. Безперечно, це викликає деякі хоробливі явища, до котрих не повинна байдуже ставитися суспільна влада» [3, с. 140].

Проте, не зважаючи на значну кількість публікацій та рекомендацій вчених з означеної проблеми, на сьогоднішній день в Україні відсутня науково-обґрунтована стратегія виводу національної економіки з кризи та забезпечення її динамічного розвитку, що визначило актуальність нашого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою нашої статті є дослідження причин виникнення кризових явищ в Україні, аналіз концептуальних положень, яким надавала перевагу наша країна на певних етапах свого розвитку, та обґрунтування шляхів забезпечення динамічного розвитку національної економіки.

Завданням статті є:

- з'ясування причин, які спричиняли виникнення кризових явищ в Україні;
- аналіз концептуальних положень, яким надавала перевагу наша країна на певних етапах свого розвитку;
- обґрунтування шляхів забезпечення стабілізації та динамічного розвитку національної економіки.

Результати дослідження. На початку дев'яностих років ХХ століття, коли наша країна здобула незалежність, багато вітчизняних науковців і практиків, спираючись на оцінку наявного в Україні інтелектуального, промислового, сільськогосподарського та мінерального потенціалу, пророкували їй стрімкий економічний розвиток. Проте, у 1991–1999 роках національна економіка пережила глибоку фінансово-економічну кризу, яка спричинилася до зменшення у 1999 році ВВП у 2,5 рази, порівняно з 1990 роком [1].

Ці невдачі вітчизняної економіки можна пояснити такими факторами:

- розривом господарських зв'язків з підприємствами країн, які існували на теренах республік бывшего Радянського Союзу;
- демілітаризацією економіки країни і відмовою від виробництва багатьох видів військового озброєння;
- відсутністю науково-обґрунтованої стратегії трансформації командно-адміністративної системи до ринкової;
- руйнування системи державного управління економікою і запровадження застарілих ринкових важелів;
- ухваленням суперечливих, непрацюючих законів і відсутністю механізмів реалізації багатьох з них;
- непродуманим упровадженням купоно-карбованців;
- шоковою лібералізацією цін та знеціненням трудових заощаджень, що підірвало купівельну спроможність більшої частини населення;
- нестабільністю роботи банківської системи країни;
- непрозорим характером процесів роздержавлення і приватизації;
- впливом капіталу за кодон;
- відсутністю сприятливого інвестиційного клімату;
- надмірним податковим навантаженням на платників податків.

Властиво, цей період у економіці України слід назвати переходом до неконтрольованих державою ринкових відносин, що пропонував робити ще наприкінці ХVIII століття класик політичної економії А. Сміт: «Для того, щоб підняти державу із самого низького ступеня варварства до найвищої ступеня добробуту, потрібні тільки мир, легкі податки і терпимість в управлінні, все інше зробить природний хід речей» [2, с. 46].

Однак, Велика світова депресія 1929–1933 років засвідчила, що в умовах, коли виникають потужні трастові компанії а світовий ринок монополізується, покладатися виключно на ринкові механізми регулювання не можна. Тому, Дж. М. Кейнс причини негативних явищ у капіталістичній економіці – нестійкості та масового безробіття пов'язував з результатом економічної політики невтручання у господарську діяльність з боку держави, та вбачав шлях до порятунку у переході до системи державного регулювання

зайнятості та інвестицій в економіку: «...в умовах вільної конкуренції навряд чи є можливим уникнути значних коливань у розмірах зайнятості без глибоких змін у психології ринку інвестицій, тобто таких змін, очікувати яких немає причин. На цій підставі можна зробити висновок, що регулювання обсягу поточних інвестицій залишати у приватних руках небезпечно» [4, с. 171].

Рекомендаціями Дж. М. Кейнса, які полягають у необхідності забезпечення зростання ефективного попиту через державне регулювання процентної ставки за кредитами, збільшення державних витрат, інвестицій і закупівель товарів, зменшення податкового навантаження, збільшення за допомогою субсидій, дотацій, пільг і кредитів доходів найменш забезпечених соціальних груп, а також будівництва фінансованих державою об'єктів і громадських робіт та стимулювання створення додаткових робочих місць підприємцями [4, с. 88–90], користувалися більшість країн світу для управління своїми економічними процесами. Тому, не врахування Україною на початку дев'яностих років ХХ століття рекомендацій всесвітньо відомого вченого було помилкою.

Хоча, варто зазначити, що в цей період українські законодавці та урядовці стояли перед не легким вибором, адже на двадцять років раніше, М. Фрідмен та його послідовники, прихильники монетарної теорії, зробили висновок, що рекомендації Дж. М. Кейнса не вірні, оскільки запропонована ним політика «великих витрат» спричиняє зростання інфляції та знецінення доходів населення.

Тому, М. Фрідмен, пропонував регулювати економіку країн за допомогою монетарної системи, оскільки, на його думку гроші відіграють вирішальну роль в економічному розвитку: «... реальна кількість грошей справляє надзвичайно сильний вплив на ефективність економічного механізму, на оцінку людьми їх багатства і на дійсну величину такого» [6, с. 17]. При цьому, вчений рекомендував щорічно збільшувати грошову масу на 2%, хоча в короткостроковій перспективі допускав її зростання на 5% [6, с. 60].

Отже, після подолання наслідків фінансово-економічної кризи дев'яностих років ХХ століття, Україні, для забезпечення динамічного розвитку національної економіки на початку третього тисячоліття, потрібно було визначитися з такими ключовими питаннями:

- яку роль в регулюванні ринкової економіки потрібно залишити державі?
- яке повинно бути податкове навантаження на платників податків?
- яку монетарну політику повинна проводити держава?
- яким чином потрібно розподіляти кошти державного бюджету?

До того ж, оскільки Україна все глибше проникала у світову економічну систему, їй необхідно було враховувати висновок відомого австрійського економіста Й. А. Шумпетера, який, дослідивши закономірності розвитку світової економіки, обґрунтував, що: «Фактом є те, що основний рух економіки відбувається переривисто і неспокійно» [5, с. 321], а також висновок російського економіста Б. Б. Леонтьєва, на думку якого: «Всі кризові фактори, які б вони не були, походять не від природи людського суспільства, а від конкретних людей (урядовців. – Автор), що створюють проблеми, від ключових гравців [10, с. 23].

При цьому, як зазначають К. Р. Макконелл та С. Р. Брю: «Економічний цикл проникає всюди, він відчувається практично у всіх потаємних куточках економіки. Взаємозв'язок елементів економіки майже нікому не дає можливості уникнути крижаних об'ємів депресій або лихоманки інфляції» [9, с. 155]. Отже, держава не може пасивно спостерігати як на її території поширюються кризові явища, а повинна вживати запобіжні наслідки щоб запобігти, або принаймні мінімізувати наслідки рецесії для національної економіки.

Проте, на жаль, в нашій країні застереження багатьох всесвітньовідомих економістів, серед яких були і українці, не були враховані.

Впродовж 2001–2007 років ВВП України зростав щорічно в середньому на 7,7%, чому, крім іншого, сприяли дії Національного банку України (НБУ) – грошова маса щорічно зростала в середньому на 43%, а облікова ставка НБУ була знижена з 12% у 2001 році до 7% – у 2002–2003 роках, що зробило кредитні ресурси доступними для позичальників (табл. 1).

Отже, впродовж 2001–2007 років Україна повністю проігнорувала рекомендації монетаристів щодо допустимих темпів зростання грошової маси та, відповідно до пропозицій кейнсіанців, через збільшення видатків на економічну діяльність (з 9,7% у 2001 році до 18,2% – у 2004 році та 17,8% – у 2007 році) та житлово-комунальному господарству (з 2,1% у 2001 році до 4,6% – у 2006 році), а також щорічне зростання грошової маси та рівня доходів населення забезпечувала динамічний розвиток національної економіки.

Таблиця 1

Індекси ВВП, грошової маси та споживчих цін, облікова ставка НБУ, видатки зведеного бюджету України на економічну діяльність та житлово-комунальному господарству у 2001–2017 роках, %

Показники	Роки																
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Індекси:																	
ВВП	109,2	105,2	109,6	112,2	102,7	107,3	107,9	102,3	85,2	104,1	105,5	100,2	100	93,4	99,2	102,4	102,5
грошової маси (МЗ)	142	142	147	132	154	135	152	130	95	123	115	113	118	105	104	111	110
споживчих цін	106,1	99,4	108,2	112,3	110,3	111,6	116,6	122,3	112,3	109,1	99,8	104,6	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7
Облікова ставка НБУ	12,5	7,0	7,0	9,0	9,5	8,5	8,4	12,0	10,3	7,75	7,75	7,5	6,5	14,0	22,0	14,0	14,5
Видатки бюджету:																	
на економ. діяльність	9,7	12,0	16,1	18,2	13,4	15,6	17,8	16,4	12,9	11,6	13,7	12,7	10,0	8,3	8,3	7,9	9,7
ЖКГ	2,1	2,3	2,4	2,6	2,8	4,6	2,6	2,9	2,4	1,4	2,1	4,1	1,5	3,4	2,3	2,1	2,6

Примітка. Складено автором за даними [1].

Однак, зростання грошової маси швидкими темпами вже у 2003 році спричинило зростання споживчих цін порівняно з попереднім роком до 8,2%, а у 2008 році цей показник зріс до 22,3%. Але, ще на початку 2008 року, коли в світі вже поширювалася фінансова криза, тодішній прем'єр-міністр України Ю. В. Тимошенко заявляла, що пере цією кризою Україна закрила двері.

Коли ж у четвертому кварталі 2008 року на терени України поширилася світова фінансова криза, наша країна вдалася до зменшення грошової маси на 5%, що знову ж не відповідало рекомендаціям монетаристів, оскільки ВВП в попередньому році зріс на 2,3% (кейнсіанці в цьому випадку, взагалі, пропонують, не зважаючи на зростання інфляції, збільшувати грошову масу, що має загальмувати економічне падіння). Це, поряд із відтоком фінансових ресурсів з України спричинило до зменшення ВВП у 2009 році на 14,8%. Але, до такої глибини економічного падіння спричинилося також не дотримання Україною рекомендацій кейнсіанців, які пропонують у випадку рецесії збільшувати державні видатки на фінансування робіт, що можуть сприяти створенню нових робочих місць. Натомість у 2009 році видатки України на економічну діяльність та житлово-комунальному господарству зменшилися порівняно з попереднім роком, відповідно, з 16,4 до 12,9% та з 2,9 до 2,4% у Зведеному бюджеті України. У 2010 році ці показники ще більше знизилися.

У 2011–2017 роках грошова маса в Україні зростала в середньому на 11%, що вдвічі перевищувало рекомендації М. Фрідмена. До того ж, з метою зменшення інфляції, НБУ збільшив облікову ставку з 6,5% у 2013 році до 22,0% у 2015 році, що зробило кредитні ресурси недоступним для позичальників. В додаток до цього впродовж 2011–2016 років Україна постійно зменшувала частку видатків Зведеного бюджету України на фінансування економічної діяльності, що суперечить рекомендаціям кейнсіанців. Всі зазначені чинники зумовили нульове зростання ВВП у 2013 році та його падіння у 2014–2015 роках.

У 2016–2017 роках в Україні відновилося економічне зростання на рівні 2,4–2,5%, чому сприяла стабільна монетарна політика держави. Проте, для того щоб забезпечити нарощування темпів зростання ВВП, Україні не потрібно повторювати помилки попередніх

років та скористатися рекомендаціями кейнсіанців та монетаристів, хоча в певних випадках вони різняться. А саме:

1. Відповідно до рекомендацій монетаристів, необхідно зменшити щорічне зростання грошової маси до 5%;

2. Користуючись пропозиціями кейнсіанців, потрібно знизити облікову ставку НБУ і збільшити видатки державного бюджету на економічну діяльність та житлово-комунальному господарству.

Опоненти можуть стверджувати, що рекомендації монетаристів і кейнсіанців не можна використовувати одночасно, проте, на нашу думку, саме у знаходженні між ними компромісного рішення полягає шлях до забезпечення стабільного розвитку національної економіки.

Запропоновані заходи дозволить не допустити неконтрольованого зростання споживчих цін, зробити кредитні ресурси доступними для позичальників, створити нові робочі місця, підвищити споживчий попит населення, особливо його малозабезпеченої частини, та забезпечити стабільне зростання економіки.

Таким чином, держава зможе перейти від реагування на наслідки фінансово-економічних потрясінь, до «гравця» на економічному ринку, який своєчасно реагує на загрози, які «виникають на горизонті».

Важливим елементом державного управління на думку Дж. М. Кейнса є податкова політика, яка повинна бути сприятливою для розвитку бізнесу.

Слід зазначити, що якщо на початку дев'яностих років ХХ століття Україна вдалася до значного збільшення податкового навантаження на суб'єктів господарювання то в останні роки її податкова політика змінилася: ставка податку на додану вартість була поступово знижена з 28 до 20%, податку на прибуток підприємств – з 25 до 18%, єдиного соціального внеску з 42 до 22%.

Без сумніву, ці заходи сприяли розвитку бізнесу, однак, водночас, зменшили надходження до Зведеного бюджету та Пенсійного фонду України. До того ж спостерігається соціальна нерівність, коли бізнесмени з більшими доходами, сплачують податків менше ніж суб'єкти малого і середнього підприємництва, а також підприємства з невеликими доходами.

Тому, Україні необхідно запровадити прогресивну шкалу оподаткування прибутку підприємств та доходів фізичних осіб, а також нараховувати єдиний соціальний внесок на всю заробітну плату, без будь-яких обмежень. Такий підхід практикується у більшості країн світу, а пояснення українських законодавців необхідність використання пропорційної шкали оподаткування бажанням не допустити тінізації економіки вважати об'єктивним не можна. Адже для цього існує фіскальна служба, яка повинна переймати і впроваджувати досвід інших країн боротьби з нелегальним бізнесом.

Водночас, як пропонує академік НАН України В. М. Геєць, потрібно максимально можливо скоротити пільги, обмежити необґрунтовано високі зарплати і пенсії, реструктурувати вітчизняну банківську систему, підвищити активність уряду щодо реалізації інфраструктурних проєктів та впровадити заходи для зниження цін у будівництві [8, с. 21].

Висновки. Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновок, що невдачі вітчизняної економіки у дев'яності роки ХХ століття пояснюються розривом напрацьованих господарських зв'язків, руйнування системи державного управління економікою, нестабільністю роботи банківської системи країни, відсутністю сприятливого інвестиційного клімату, надмірним податковим навантаженням на платників податків. Проте проведений аналіз концептуальних положень, яким Україна надавала перевагу на певних етапах свого розвитку, засвідчив нестабільність дій вітчизняних законодавців та урядовців з управління ринковою економікою, оскільки, вона не дотримувалася вимог монетаристів щодо допустимого рівня зростання грошової маси та рекомендацій кейнсіанців щодо необхідності посилення ролі держави в умовах економічної кризи.

Виходячи із наведеного, шляхи забезпечення стабілізації та динамічного розвитку національної економіки, повинні передбачати: дотримання основних вимог монетаристів щодо грошової політики держави та кейнсіанців щодо посилення ролі держави у монополізованій економіці, запровадження прогресивної шкали оподаткування прибутку підприємств та доходів фізичних осіб, а також нарахування єдиного соціального внеску на всю заробітну плату.

Подальші дослідження з обраної тематики слід направити на обґрунтування шляхів стимулювання залучення в Україну додаткових іноземних та вітчизняних інвестицій та впровадження інновацій.

Література

1. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstst.gov.ua>.
2. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов : в 2-х т. – Т. 1 : Кн. 1–3. : пер. с англ. / А. Смит ; ред. Л. И. Абалкин ; переводчик Е. М. Майбурда : Ин-т экономики Рос. акад. наук. – Москва : Наука, 1993. – 569 с.
3. Туган-Барановський М. І. Політична економія. Курс популярний / М. І. Туган-Барановський. – Київ : Наукова думка, 1994. – 263 с.
4. Кейнс Дж. М. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей / Дж. М. Кейнс. – Київ : АУБ, 1999. – 189 с.
5. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер. – Москва : Эксмо, 2007. – 864 с.
6. Фридмен Милтон. Количественная теория денег [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.library.fa.ru/files/kolichestvennaya_teoriya_deneg.pdf.
7. Макконелл К. Р. Экономика: Принципы, проблемы и политика : в 2-х т. : пер. с англ. 11-го изд. Т. 1 / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю. – Москва : Республика, 1992. – 399 с.
8. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5–23.
9. Гриценко А. Глобальна криза як форма сучасної фінансово-економічної динаміки / А. Гриценко // Економіка України. – 2010. – № 4. – С. 37–46.
10. Леонтьев Б. Б. Факторы неопзрачности кризиса / Б. Б. Леонтьев // Экономическое возрождение России. – 2009. – № 2 (20). – С. 22–41.

Стаття надійшла до редакції 14.03.2018

© Бореико В. І.

References

1. Sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Site of the State Statistics Service of Ukraine]. www.ukrstst.gov.ua. Retrieved from : <http://www.ukrstst.gov.ua> [in Ukrainian].
2. Smit, A. (1993). *Issledovanie o prirode i prichinah bogatstva narodov* [An inquiry into the nature and causes of the wealth of Nations]. (Vol. 1). Moscow: Nauka [in Russian].
3. Tugan-Baranovskyi, M. I. (1994). *Politychna ekonomii. Kurs populiarnyi* [Political economy. The popular course]. Kiev: Naukova dumka [in Ukrainian].
4. Keins, Dzh. M. (1999). *Traktat pro hroshovu reformu. Zahalna teoriia zainiatosti, protsenta ta hroshei* [A treatise on monetary reform. The General theory of employment, interest and money]. Kiev: AUB [in Ukrainian].
5. Shumpeter, Y. A. (2007). *Teoriya ekonomicheskogo razvitiya. Kapitalizm, sotsializm i demokratiya* [The theory of economic development. Capitalism, socialism and democracy]. Moscow: Eksmo [in Russian].
6. Fridmen, Milton (n. d.). *Kolichestvennaya teoriya deneg* [The quantity theory of money]. Retrieved from http://www.library.fa.ru/files/kolichestvennaya_teoriya_deneg.pdf [in Russian].
7. Makkonell, K. R., & Bryu, S. L. (1992). *Ekonomiks: Printsipy, problemy i politika* [Economics: Principles, problems and policies]. (Vol. 1). Moscow: Respublika [in Russian].
8. Heiets, V. (2009). Makroekonomichna otsinka hroshovo-kredytnoi ta valiutno-kursovoi polityky Ukrainy do i pid chas finansovoi kryzy [Macroeconomic assessment of the monetary and foreign exchange policy of Ukraine before and during the financial crisis]. *Ekonomika Ukrainy – [Economy of Ukraine]*, 2, 5–23 [in Ukrainian].
9. Hrytsenko, A. (2010). Hlobalna kryza yak forma suchasnoi finansovo-ekonomichnoi dynamiky [The global crisis as a form of modern financial and economic dynamics]. *Ekonomika Ukrainy – [Economy of Ukraine]*, 4, 37–46 [in Ukrainian].
10. Leontev, B. B. (2009). Faktoryi neprozrachnosti krizisa [Factors of the opacity of the crisis] *Ekonomicheskoe vozrozhdenie Rossii – [Economic revival of Russia]*, 2 (20), 22–41 [in Russian].

Received 14.03.2018

© Boreiko V. I.